

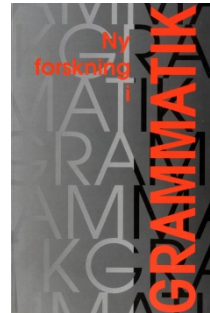
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Med og uden subjekt

Forfatter: Kirsten Jeppesen Kragh, Eva Skafte Jensen og Erling Strudsholm

Kilde: Ny Forskning i Grammatik 21, 2014, s. 143-162

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>



© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2014

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Med og uden subjekt

Kirsten Jeppesen Kragh, Eva Skafté Jensen
og Erling Strudsholm

1. Introduktion

I denne artikel viser vi hvordan effekterne af sætninger med og uden subjekt er forskellige i hhv. dansk, fransk og italiensk. Dette er i sig selv ikke overraskende for så vidt som de tre sprog strukturelt er forskellige. Interessant er det dog at forskelle og ligheder sprogene imellem ikke nødvendigvis følger den genetiske opdeling i romanske og germanske sprog, men i stedet går på tværs af denne; set i et diakront og typologisk perspektiv har alle tre sprog været prodrop-sprog, men i dag gælder dette kun italiensk. Interessant er det også at markerethedsforholdene ikke er ens for de tre sprog, og dette understreger at fordelingen af markerede og umarkerede medlemmer af de grammatiske kategorier ikke er universel.

1.1 Afgrænsning af subjektet

Traditionelt defineres subjektet som den der udfører handlingen, dvs. der er sammenfald mellem det grammatiske subjekt og agenten. Vi undersøger i denne analyse kun det grammatiske subjekt og kommer ikke nærmere ind på subjektets forskellige semantiske roller. I eksempel (1) til (5) gives eksempler på det grammatiske subjekt der også omfatter formelle og foreløbige subjekter, som det ses i (2) til (5). I eksemplerne (3) til (5) er den umarkerede subjeks-plads foran verbalet på italiensk tom (markeret med Ø), i (3) og (4) fordi der er tale om avalente prædikater, i (5) fordi der i italiensk normalt ikke er noget foreløbigt subjekt i forbindelse med efterstillet subjekt:

- (1) Peter kommer om lidt/Pierre vient tout de suite/Pietro viene subito
- (2) Der var engang en konge/Il était une fois un roi/C'era una volta un ré
- (3) Det regner/Il pleut/Ø Piove
- (4) Det/Der er koldt/ Il fait froid/Ø Fa freddo
- (5) Det ser ud til at .../ Il semble que .../Ø Sembra che ...

Subjektet udgør en fundamental grammatisk funktion i sætningen i alle de tre sprog og udfyldes oftest af substantivsyntagmer¹ eller pronominer. Generelt identificeres det gennem morfologiske (kasusbøjning) og/eller syntaktiske træk (kongruens og rektion) samt topologi.

På alle tre sprog er kasusbøjning begrænset til de personlige pronominer.² Verbal kongruens er begrænset til fransk og italiensk og ikke længere aktuelt i dansk. Fransk og italiensk er SVO-sprog (Nølle & Korzen 1999). Dansk defineres typisk som et V2-sprog, men dets umarkerede ledstilling er SVO (Heltoft 2005: 128). Se også afsnit 2.1 og 3.

Vi vil først give et overblik over subjektets status på de tre sprog, derpå diskutere forskelle og ligheder, og vi vil derefter vise at markerethedsforholdene ikke er ens og dermed ikke universelle.

1.2 Markerethed

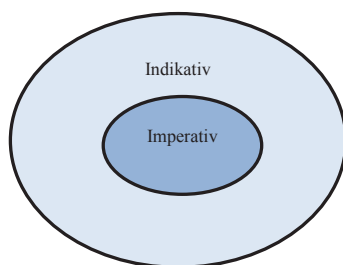
Markerethedsbegrebet bruges her i den traditionelle jakobson-hjelmslevske forstand (Jakobson 1971 [1932], Andersen 2001, Jensen 2012). Haspelmath (2006) kalder denne anvendelse for den “distributionelle brug”. I denne forståelse af markerethedsbegrebet afgøres markerethedsforholdene semantisk-distributionelt: Den form i et paradigme der kun har et snævert anvendelsesområde, er markeret; den form der har det største anvendelsesområde, og som vel at mærke også kan bruges på det samme område som den markerede form, er umarkeret.³

Til illustration kan nævnes forholdet mellem imperativ og indikativ. De to modi danner et paradigme med finithed som fællesnævner. I dette paradigme er imperativ den markerede form fordi den kun kan bruges i direktiver, mens indikativ er umarkeret fordi den kan bruges både ved direktiver og alle andre sproghandlinger. Det kan skitseres således:

1 Både syntagmer med appellativer og med proprier regnes som substantivsyntagmer.

2 Dog er der også kasusbøjning i forbindelse med relativpronominer på fransk og italiensk. På dansk er relativpronominer ubøjelige; det gælder også relativpartiklerne *som* og *der*.

3 I Hjelmslevs terminologi kaldes den markerede form “intensiv” og den umarkerede form “ekstensiv” (Hjelmslev 1972 [1935-1937]).



Markerethed kan ses i flere sammenhænge. Vi vil se på markerethedsforhold i sprogstrukturelle og i informationsstrukturelle sammenhænge. Det sprogstrukturelle omfatter morfologi, syntaks og prosodi, fx forholdet mellem imperativ og indikativ, som i eksempel (6):

- (6) Spis æblet (imperativ, markeret)/Peter spiser æblet (indikativ, umarkeret)

Det informationsstrukturelle omfatter tekstpragmatiske fænomener, fx kontrastering af diskursreferenter, som i (7), hvor det betonedede *jeg* (markeret) angiver kontrast, mens det ubetonede *jeg* (umarkeret) kan bruges i alle sammenhænge, inklusive sammenhænge hvor der er tale om kontrast:

- (7) ¹Jeg (betonet, markeret)/o Jeg (ubetonet, umarkeret)⁴ har ikke set den

Subjektets markerethedsforhold beskrives nærmere i afsnit 3, og vi vil i afsnit 4 se på stilistiske forhold i forbindelse med subjektet i de tre sprog.

2. Redegørelse for subjektet på dansk, fransk og italiensk

Vi vil i det følgende redegøre for subjektet i de tre sprog, et germansk over for to romanske sprog. Når subjektsplassen udfyldes af et substantivsyntagme, har subjektet principielt samme status på de tre sprog, men når subjektet udfyldes af et pronomen, er der stor divergens. Italiensk og fransk har i modsætning til dansk en skelnen mellem bundne og ubundne pronominer.

4 Det er almindelig konvention at angive betoning (her "hovedtryk") med ¹ og manglende betoning (typisk kaldet "svagtryk") med o, jf. fx Hansen & Heltoft 2011: 335.

De bundne former er altid tilknyttet en verbalform og indgår dermed i verbalfeltet mens de ubundne kan stå frit uden tilknytning til en verbalform (se også afsnit 2.2). Distributionen af bundne og ubundne pronominer og disses kasusformer i fransk og italiensk er korreleret med prosodien (valget mellem betonet og ubetonet udtale). Også i dansk kan man se en vis korrelation mellem kasusform og prosodi i de personlige pronominer. Denne korrelation er blandt andet formuleret af Hansen som en regel hvor et personligt pronomen står i ikke-nominativ “hvor det kun kan være trykstærkt”, dvs. betonet (Hansen 1993 [1988]: 57). Ifølge Schack (2014) gælder denne regel dog kun delvis. I øvrigt er moderne italiensk i modsætning til dansk og fransk et prodrop-sprog.

2.1 Dansk

Moderne dansk er ikke et kasussprog. Dog findes der kasusrester i de personlige pronominer, hvor der skelnes mellem nominativ og ikke-nominativ.

	nominativ	ikke-nominativ
1. sing.	jeg	mig
2. sing.	du	dig
3. sing. mask.	han	ham
3. sing. fem.	hun	hende
1. plur.	vi	os
2. plur.	I	jer
3. plur.	de	dem

Nominativformerne er altid subjekt ifølge den kodificerede norm, men omvendt kan man ikke automatisk slutte at ikke-nominativformerne aldrig er subjekt. I (8) står subjektet i nominativ; i (9) og (10) står den del af subjektet der udgøres af et personligt pronomen, i ikke-nominativ:

- (8) Hun ser ud over vandet
 (9) Peter og mig skal i biografen
 (10) Ham oppe på tredje er meget stiltfærdig

Subjektet identificeres syntaktisk og topologisk (dette gælder uanset om der er tale om et pronominellet eller et andet subjekt). Syntaktisk identificeres subjektet på en analyse hvor man ser hvilken syntaktisk enhed der indgår neksus med det finitte verbal. Topologisk er det almindeligt at bruge sætningsskemaet til at identificere subjektet. I sætningsskemaet har subjektet en plads umiddelbart

efter det finitte verbal i det deklaratve skema og umiddelbart før det finitte verbal i det neutrale skema.⁵ Intet andet led kan stå på subjektets plads.

X ⁶	finit verbal	subjekt	adverbial	objekt
Peter	spiser		bare	æblet
Nu	spiser	Peter	bare	æblet

I sætningsskemaet for dansk er der i det deklaratve skema en plads til venstre for det finitte verbal hvor stort set alle led kan stå. Informationsstrukturelt er det umarkeret for subjektet at stå på denne plads (hvilket giver SVO); når noget andet, et objekt, et adverbial eller et prædikativ, står på denne plads, er der altid en informationsstrukturel grund til det, jf. afsnit 3. Dette gælder uanset om subjektet er pronominent, udgøres af et substantivsyntagme eller af en af de ubetonede “pladsholdere” *det/der*:

- (11) Der kom en soldat marcherende hen ad vejen
- (12) Det er ham der har spist alle ærterne
- (13) Det regner
- (14) Der er koldt

Ikke-nominativ af de personlige pronomener anvendes ved objekter, prædikativer, styrelser, ofte i sammenligningsled efter *end* og *som*, reflektiv brug, ved ekstraposition og emfatiske et-ordsytringer, jf. Schack 2014. Desuden bruges formen i subjekter der ikke er rent anaforiske (jf. (9) og (10) ovenfor), (Hansen & Heltoft 2011: 438-443).

I dansk er det grammatiske subjekt i form af en separat konstituent placeret på subjektets plads (eller på førstepladsen, X) obligatorisk, i hvert fald i deklaratve og interrogative sætninger (Hansen & Heltoft 2011: 93). Denne positionsbundne subjektstvang er så stærk at man selv i præsentativer, kløvnninger og ægte impersonalier er nødt til at have en “pladsholder” på subjektets plads, jf. (11) til (14) ovenfor.

5 Det “deklaratve” og det “neutrale” skema afløser de traditionelle termer “hovedsætnings- og bisætningskema”. Se Hansen & Heltoft 2011: 312-320 ff.

6 Traditionelt kaldes denne plads “F” (førsteplads/fundamentfelt); i Hansen & Heltoft (2011) bruges notationen “X” fordi “X” ikke er en funktional term.

2.2 Fransk

På fransk defineres relationen subjekt-verbal som den sætningskonstituerende grammatiske relation, hvilket medfører at sproget typologisk set kan anses for at være konsekvent subjektfikseret (Herslund 1996: 58). Subjektets umarkerede position i sætningen er på pladsen før verbet; det gælder både substantivsyntagmer og pronominer. Subjektet kongruerer med det finitte verbal. At subjektet på fransk kan udelades i sideordningskonstruktioner ved identitet med foregående subjekt (*Pierre donne le livre à Marie et part*), betegner Herslund (1996: 65) som en begrænset form for prodrop, Vi ser dog i lighed med Detges (2006: 76) snarere dette som en situation hvor de to sideordnede verba deler subjekt, og mener ikke der er tale om en form for prodrop. Denne koordination af to verber ved ét subjekt findes også i de germanske sprog, hvor den aldrig tolkes som prodrop fordi prodrop generelt ikke er aktuel i disse sprog. Kuen (1957) fremhæver på dette punkt en typologisk lighed mellem fransk og de germanske sprog, hvor fransk står i stærk modsætning til de øvrige romanske sprog.

Moderne fransk er ikke et kasussprog, og nominativ fremgår derfor ikke af subjektet når det er udfyldt af andet end et personligt pronomen. Subjektet kan således ikke defineres morfologisk, men man kan til gengæld bruge en syntaktisk analyse til at lokalisere subjektet, fx kongruens mellem subjekt og verbal:

(15) Pierre (S) mange (V) les fraises (O)

Anderledes står det imidlertid til med personlige pronominer, hvor der er rester af kasussproget, idet vi her har former i såvel nominativ (S) som akkusativ (O) (og også i dativ):

(16) Il (S) les (O) mange (V)

Udover de bundne pronominer findes de ubundne, som altså ikke har nogen tilknytning til verbalet, og som kun findes i én form, den ikke-nominative form. Med begrebet 'bundet' forstår vi at pronominet er bundet til verbalet og derfor rent topologisk har plads i verbalfeltet. De ubundne pronominer står typisk udenfor verbalfeltet i relationer der ikke er valensbestemte.

	bundne			ubundne
	nominativ	akkusativ	dativ	(ikke-nominativ)
1. sing	je	me	me	moi
2. sing	tu	te	te	toi
3. sing	il/elle/on	le/la	lui	lui/elle
1. plur	nous	nous	nous	nous
2. plur	vous	vous	vous	vous
3. plur	ils/elles	les	leur	eux/elles

De ubundne pronominer bruges primært med prosodisk emfase (dvs. med betoning). De anvendes dog også uden emfase som styrelse og som subjekts-prædikativ, samt i parataktisk opbyggede subjekter som i (17):

(17) Mon frère et moi mangeons les fraises

Også når subjektet er pronominent, er der SV-ledstilling på fransk mens interrogative sætninger findes med både SV- og VS-ledstilling:

(18) Il donne le livre à Marie

(19) Donne-t-il le livre à Marie ?

(20) Est-ce qu'il donne le livre à Marie ?

I alle eksempler kongruerer verbalet med subjektet i både person og tal. Det ubundne pronomener anvendes hvis der er tvivl om subjektets identitet eller tale om kontekster der udtrykker kontrast. Da det bundne pronomener på fransk altid er ubetonet, kan det ikke alene udtrykke emfase, men må suppleres med det ubundne betonede pronomener:

(21) Moi, je partirai demain ; lui, il est déjà parti ; elle, elle est déjà partie.

I nogle tilfælde er det muligt at anvende det ubundne pronomener i 3. person som subjekt alene hvor der er fokus på kontrast:

(22) Lui te parle

Dette gælder især i talesprog, hvor der i visse tilfælde er en tendens til at udelade det bundne subjektspronomener og lade det ubundne fylde subjektspladsen. Herom mere i afsnit 3.

2.3 Italiensk

Ligesom dansk og fransk er moderne italiensk ikke et kasussprog. Vi har således ikke en tilfredsstillende morfologisk definition af subjektet, og der er brug for en syntaktisk-semantisk analyse til at lokalisere subjektet. Fundamentale syntaktiske træk ved subjektet er kongruens og ledstilling. Som i (23) er subjektets syntaktisk umarkerede plads foran verbalet, og der er kongruens mellem subjekt og verbal:

(23) Pietro mangia le fragole

En alternativ placering af subjektet som i (24) indebærer at sætningen bliver informationsstrukturelt markeret med emfase på subjektet:

(24) Mangia le fragole Pietro

Der findes dog en række verber (fx et bevægelsesverbum som *arrivare*) hvor det informationsstrukturelt umarkerede subjekt er efterstillet verbet:

(25) Arriva Pietro

Dette gælder ved de såkaldt inakkusative verber, som bl.a. netop er karakteriserede ved at subjektet normalt er efterstillet. Her indebærer et efterstillet subjekt ikke en fremhævelse af subjektet.

Også i forbindelse med disse verber er det muligt at placere subjektet før verbet, men det vil være informationsstrukturelt markeret, fx i forbindelse med kontrast:

(26) Pietro arriva, non Maria

Samme ledstilling som i ovenfor anførte eksempler på deklarativer ytringer gælder i hjælpørgsmål, hvor alene den stigende intonation (i skrift angivet med et spørgsmålstegn) angiver det spørgende:

(27) Pietro mangia le fragole?

(28) Arriva Pietro?

I forbindelse med delspørgsmål står subjektet efter verbalet:

(29) Dov'è Pietro?

(30) Quando arriva Pietro?

Som anført er moderne italiensk ikke et kasusprog, og som sådan er subjektet ikke bøjet i kasus. Men som i dansk og fransk er der rester af kasusbøjning i forbindelse med personlige pronominer, idet vi her har former i såvel nominativ som ikke-nominativ.

	bundne		ubundne	
	akkusativ	dativ	nominativ	ikke-nominativ
1. sing.	mi	mi	io	me
2. sing.	ti	ti	tu	te
3. sing.	lo/la	gli/le	egli/ella/esso/essa	lui/lei/esso/essa
1. plur.	ci	ci	noi	noi
2. plur.	vi	vi	voi	voi
3. plur.	li/le	gli	loro/essi/esse	loro/essi/esse

De ubundne former findes i nominativ og en form i “ikke-nominativ”, der bruges både som direkte objekt, prædikat og som styrelse for en præposition. Formerne i nominativ er således begrænset til de ubundne personlige pronominer, som har to former i 1. og 2. person, en nominativ *io*, *tu* og en oblik⁷ form *me*, *te*. I 3. person skelnes der i formelt sprog mellem *egli* og *ella* i nominativ og *lui* og *lei* i oblik form.

På standarditaliensk findes der kun bundne pronominer i akkusativ og dativ og ikke i nominativ idet italiensk er et prodrop-sprog, og subjektspronominer således findes indlejret i verbalformen.

Egli og *ella* er i øvrigt ikke helt så frie/ubundne som *io* og *tu*. Skelnen mellem bundne og ubundne pronominer er ikke absolut på italiensk, og Maiden (1995) definerer *egli* og *ella* som semiklitiske. De kan ikke bruges frit som *io* og *tu*, de kan ikke efterstilles (31), de kan ikke sideordnes med anden nominal størrelse (32), og de kan ikke bruges isoleret (33):

7 Oblik svarer til ikke-nominativ.

- | | | | |
|------|--------------------------------|------------------------|--------------------------|
| (31) | <u>Lui</u> / <u>Egli</u> viene | Viene anche <u>lui</u> | *Viene anch' <u>egli</u> |
| (32) | <u>Io e lui</u> | | * <u>Io ed egli</u> |
| (33) | <u>Chi</u> l'ha detto? | <u>Lui!</u> | * <u>Egli!</u> |

Denne tendens til at neutralisere oppositionen mellem nominativ og ikke-nominativ ses i uformelt talesprog også i 2. person singularis (D'Achille 2003: 109).

- | | | |
|------|----------------|----------------|
| (34) | <u>Io e tu</u> | <u>Io e te</u> |
|------|----------------|----------------|

Italiensk er som anført et prodrop-sprog, og det finitte verbal er i sig selv sætningskonstituerende. Således er sætninger uden subjekt i form af en separat konstituent helt almindelige på italiensk, hvor verbets fleksiver angiver subjektets person og tal (og i visse tilfælde også køn). Som konsekvens heraf kan subjektet helt udelades:

- (35) Mangia le fragole
- (36) Arriva
- (37) Mangia le fragole?
- (38) Arriva?
- (39) Dov'è?
- (40) Quando arriva?

Om subjektet er ekspliciteret eller ej, afhænger af kontekst og informationsstrukturelle forhold.

3. Markerethedsforhold

Som anført i indledningen ser vi på både sprogstrukturelle og informationsstrukturelle markerethedsforhold. I mange tilfælde er der sammenfald mellem de to dimensioner i den forstand at et sprogstrukturelt umarkeret udtryk også er informationsstrukturelt umarkeret. Fx er eksemplet

- (41) Peter skriver brevet/Pierre écrit la lettre/Pietro scrive la lettera

såvel sprogstrukturelt som informationsstrukturelt umarkeret. Det kan på forskellig vis ændres sprogstrukturelt – morfologisk, syntaktisk og prosodisk, og en sådan ændring vil i reglen implicere informationsstrukturel markerethed.

Den informationsstrukturelt umarkerede ytring kan indgå i flere forskellige sammenhænge, mens en sprogstrukturelt markeret ytring (her i form af en sætningskløvning) som

- (42) Det er Peter der skriver brevet/C'est Pierre qui écrit la lettre/È Pietro che scrive la lettera

også er informationsstrukturelt markeret og dermed vil være begrænset til en enkelt kontekst. Således kan (41) være svar på flere forskellige spørgsmål (*Hvad sker der? Hvad gør Peter? Hvem skriver brevet?*), mens (42) er svar på et enkelt spørgsmål (*Hvem skriver brevet?*).

Det giver kun mening at overveje markerethedsforhold i de tilfælde hvor der er et valg mellem (mindst) to muligheder der indgår i en paradigmatiske relation med hinanden.

I både dansk og fransk er forbindelsen mellem subjekt og finit verbal sætningskonstituerende; for dansks vedkommende er der dog visse særlige forhold for imperativ som omtales nedenfor i forbindelse med (49). Subjektet er med andre ord obligatorisk i sprogstrukturel henseende, og i langt de fleste tilfælde er der ikke tale om nogen valgsituation hvad angår subjektet. Dermed giver det heller ikke mening at tale om markerethedsforhold i denne sammenhæng. Det forholder sig dog anderledes på italiensk, som er et prodrop-sprog. Her er subjektet således ikke obligatorisk, og tilstedeværelse af subjekt eller ej afhænger af informationsstrukturelle forhold, jf. afsnit 2.3.

- (43) Pietro scrive la lettera
 (44) Scrive la lettera
 (45) Egli/Lui scrive la lettera

Isoleret set er (43) og (44) sprogstrukturelt umarkerede, og det afhænger af konteksten om subjektet er ekspliciteret eller ej. Subjektspronominet er kun påkrævet i specielle kontekster hvor der lægges særlig vægt på personen. I (45) implicerer tilstedeværelsen af subjektspronominet således en emfase eller kontrast, fx til en anden person:

- (46) Egli/Lui scrive la lettera, non lei.

I konjunktiv forholder det sig dog anderledes; her er subjektspronominet på grund af formsammenfald obligatorisk i 2. person singularis:

- (47) Voglio che tu scriva la lettera
 (48) Non sapevo che tu scrivessi la lettera.

Det eneste område på dansk hvor der kan være et valg mellem tilstedeværelse af subjekt eller ej, er i imperativsætninger. Interessant nok er det i disse umarkeret ikke at have et realiseret subjekt. I de tilfælde hvor der alligevel forekommer et subjekt, medfører det altid en mere specialiseret betydning af ytringen, og dermed er tilstedeværelse af subjekt i imperative sætninger det markerede valg i sådanne sætninger.

- (49) Spis Ø jordbærrene (umarkeret)/Spis I jordbærrene (markeret)

Det samme gør sig gældende på italiensk:

- (50) Mangiate le fragole (umarkeret)/Mangiate voi le fragole (markeret)

I (49) og (50) er sætningerne uden subjekt kompatible med alle direkte sproghandlingstyper, heriblandt ordre, tilladelse og anmodning; sætningerne med subjekt er kun kompatible med den slags direkte sproghandling der udgøres af tilladelser, og de kan ikke tolkes som fx ordre eller anmodning.

I fransk er det ikke længere muligt at indsætte et subjekt i imperativ, men muligheden fandtes indtil det 18. århundrede (Grevisse & Goosse 1986: 669).

Hvad angår morfologi, kan man normalt ikke vælge mellem flere muligheder på dansk. Når der indgår et personligt pronomen i subjektet, skal man som i (8) ovenfor altid bruge nominativ, og i (10) ikke-nominativ. Ved parataktisk opbyggede subjekter som i (9) kan man dog vælge mellem nominativ og ikke-nominativ; alternativet til *Peter og mig* i (9) er således *Peter og jeg*. Imidlertid er der indenfor dette område meget stor forskel på om det er nominativ eller ikke-nominativ der er det markerede valg, afhængigt af hvilken regional variant man er opvokset med, og hvilken alders- og socialklasse

man tilhører (se fx den store variation i pronominalbrug i Ømålsordbogen 1992- opslagsord “de”).⁸

Brugen af det ubundne pronomen i parataktisk opbyggede subjekter i fransk er obligatorisk, men uden valgmuligheder som på dansk og italiensk, jf. afsnit 2.2. Dog ses i uformelt sprog ofte genoptagelse ved hjælp af et samlende pronomen:

(51) Pierre et toi vous mangez les fraises

I forbindelse med pronominalisering af subjektet er der på italiensk i 3. person mulighed for at vælge mellem to former, fx:

(52) Egli scrive la lettera

(53) Lui scrive la lettera

Der er en morfologisk forskel idet *egli* er nominativ og *lui* ikke-nominativ. Forskellen indebærer i sig selv ikke noget informationsstrukturelt. På moderne italiensk er det stilistisk betinget om man vælger *egli* eller *lui*, se mere herom i afsnit 4. Parallelt med dansk *mig/dig* for *jeg/du* ser vi på italiensk en lignende tendens i 2. person singularis, jf. (34). Som nævnt tidligere gør selve tilstedeværelsen af et pronominelts subjekt dog at sætningen er informationsstrukturelt markeret, jf. (45) ovenfor.

Hvad angår informationsstrukturel markerethed i forbindelse med subjektet i dansk og fransk, er det relevant at omtale forholdene i forbindelse med grad af betoning og i forbindelse med ledstilling.

Når subjektet udgøres af et personligt pronomen, udtales det umarkeret ubetonet. En betonet udtale angiver en form for emfase, fx kontrast med en anden diskursreferent, jf. (7).

I afsnit 1.1 og 2.1 blev det nævnt at SVO er den umarkerede ledstilling i dansk. Den finder man i mange danske sætninger. I sætninger efter det deklorative

8 I Hansen & Heltoft (2011: 438-443) og Schack (2014) kan man se nogle af de konstruktioner hvor der kan være variation.

skema (jf. note 5) kan subjektet dog stå efter det finitte verbal. I givet fald vil der stå noget andet end subjektet på førstepladsen. Dette giver ledstillingen XVSO. Når subjektet ikke står på førstepladsen, er sætningen informationsstrukturelt markeret: Det er så typisk noget andet end subjektet - nemlig det led der placeres på førstepladsen - der er topik i ytringen.

Det samme gælder fransk, hvor man også kan have noget andet end subjektet på førstepladsen hvis et andet led end subjektet er topik i ytringen. Også her er informationsstrukturen markeret.

Fransk anvender ikke betoning til at angive emfase, men har som tidligere nævnt et sæt ubundne pronominer til disposition. Brugen af disse enten som subjekt i ekstraposition (55) eller som rent subjekt (56) kan beskrives i markerethedstermer. (54) er umarkeret i forhold til (55) og (56), som er markerede idet de kun anvendes i kontekster hvor det er relevant at fremhæve subjektet i kontrast til en anden diskursreferent. Yderligere adskiller (55) og (56) sig fra hinanden ved at (56) er udtryk for meget uformel stil, se i øvrigt afsnit 4 om de stilistiske effekter.

(54) Il mange les fraises

(55) Lui, il mange les fraises

(56) Lui mange les fraises

På italiensk er ledstillingen generelt friere, og subjektet kan placeres efter verbalet:

(57) La scrivo Pietro

Denne syntaktiske afvigelse fra den umarkerede SVO-ledstilling indebærer også informationsstrukturel markerethed i form af en fremhævelse af subjektet, se dog også 2.3 om inakkusative verber.

Lad os kort opsummere. Som anført i indledningen er markerethedsforholdene ikke universelle, hvilket bekræftes af denne korte gennemgang. Vi vil her blot opsummere markerethedsforholdene i forbindelse med tilstedeværelse af subjekt eller ej.

Hvad angår tilstedeværelsen af et subjekt i almindelige fremsættende sæt-

ninger, er dette i dansk og fransk obligatorisk, hvorfor det ikke giver mening at se på markerethedsforhold (se dog eksempel (7) vedrørende markerethed i forbindelse med prosodi). På dette punkt er italiensk anderledes; i dette sprog er subjektet ikke obligatorisk, men det kan realiseres hvis konteksten kræver det. Tilstedeværelsen af pronomielle subjekter i italiensk er markeret (dog ikke altid i forbindelse med konjunktiv, se eksemplerne (47) og (48)).

I imperativ er det i moderne fransk ikke muligt at medtage subjektet og derfor ikke relevant at overveje markerethedsforhold. I dansk og italiensk derimod er det markeret at medtage subjektet, idet dette altid har den konsekvens at betydningsområdet begrænses. Her ser vi altså at markerethedsforholdene i fremsættende sætninger og imperativiske sætninger er omvendt.

Markerethedsforholdene er netop ikke universelle, og vores undersøgelse viser at man er nødt til at undersøge markerethedsforhold sprog for sprog, niveau for niveau, område for område. Vi kunne for eksempel have set på markerethedsforholdene i forbindelse med valg af kasusform i de tre sprog, vi kunne have set nærmere på subjektsgenoptagelse, ledstilling og ekstraposition, både ved pronomielle og andre subjekter. Vi kunne have gjort betoning til emnet for en selvstændig artikel. For hvert af disse områder og flere endnu er der stof til ny forskning.

4. Stilistiske forhold

Generelt kan stilistiske forhold beskrives ved hjælp af diasystemets dimensioner (Koch & Oesterreicher 1990, Strudsholm 2009). Den diatopiske dimension vedrører geografiske/regionale forhold; den diastratiske dimension beskriver de sociale forhold som kendetegner sprogbrugeren, og denne dimension hænger tæt sammen med den diafasiske dimension som beskriver de situationelle og funktionelle forhold som ytringen produceres under. Den diamesiske dimension beskriver kommunikationskanalen, i grove træk om ytringen er skriftlig eller mundtlig. Ofte er der sammenhæng mellem dimensionerne idet diastratisk høj stil, formelt sprog og skriftsprog spiller sammen, og tilsvarende interagerer diastratisk lav stil ofte med uformelt sprog og talesprog.

Af disse dimensioner forekommer nogle vigtigere end andre i relation til om subjektet er til stede eller ej. Den diastratiske dimension ser fx ikke ud til at være særlig relevant, fx er der ikke umiddelbart tegn på at køn, alder og social

baggrund spiller ind på om man følger den umarkerede subjeksbrug eller ej. Dette fortjener dog yderligere undersøgelser.

For dansk og fransks vedkommende er der ikke umiddelbare tegn på diatopisk variation. I italiensk er der dog store regionale forskelle. I modsætning til standarditaliensk er mange norditalienske dialekter samt florentinsk⁹ ikke prodrop-sprog, og dette smitter af på de norditalienske varianter af standarditaliensk, hvor der optræder langt flere subjekspronominer end i central- og syditalienske varianter.

Den diamesiske dimension har tilsyneladende en vis indflydelse på om subjektet er til stede eller ej. Det er fx påfaldende at subjektet i dansk især udelades i skriftsprog, nærmere bestemt i dagbogsstil, telegramstil og sms-sprog (Hansen & Heltoft 2011: 1208 ff., Rathje 2013).

(58) Ø Gik ned på torvet. Ø Mødte Lotte; hun har det ikke godt

(59) Ø Er på vej

I fransk forholder det sig modsat idet udeladelse af subjekt oftest findes i talesprog, som fx:

(60) (Je ne) sais pas

(61) (Je) t'appellerai demain

(62) (Il ne) comprend rien, machin

Der er dog ikke tale om nogen udbredt tendens, og nyere studier af sms-sprog viser også her en begrænset forekomst af subjeks bortfald (Stark 2011, 2013). Oftest er der tale om bortfald af upersonlige subjekter (dog aldrig i forbindelse med vejrudtryk, fx *il pleut*):

(63) (Il) faut que tu te dépêches

Muligheden for at udelade subjekspronominet i moderne fransk er ifølge Detges (2006: 93) ikke, som man måske kunne forvente, en nydannelse i

9 Det er bemærkelsesværdigt at standarditaliensk på dette punkt ikke følger florentinsk (Maiden 1995: 181).

moderne fransk, men snarere en rest fra et tidligere sprogstadium, idet udeladelsen af subjektspronominet i upersonlige konstruktioner, som viste sig tidligt i oldfransk, aldrig er gået helt af brug i talesprog.

I interrogative sætninger er der imidlertid også mulighed for fordobling af subjektet:

(64) Pierre donne-t-il le livre à Marie ?

Subjektsfordobling med indlejret verbal (64) har en særlig stilistisk effekt, mens kløvningsvarianten uden subjektsfordobling (65) er stilistisk upåfaldende og bruges i både uformel og formel stil:

(65) Est-ce que Pierre donne le livre à Marie ?

I italiensk talesprog er der omvendt markant flere subjektspronominer end i skriftsprog. Dette hænger sammen med de personlige pronominers deiktiske funktion, som netop er karakteristisk for talesprog (D'Achille 2003: 109). Valget mellem *egli/ella* og *lui/lei* er hovedsageligt diamesisk men også diafasisk betinget. Vi finder primært *egli/ella* i den traditionelle litterære skriftssprogsnorm, mens *lui/lei* er de gængse former såvel i talesprog som i mindre formelle skriftsprogvarianter.

Den mest relevante dimension i forbindelse med subjektets tilstedeværelse eller ej ser ud til at være den diafasiske. I alle tre sprog findes den afvigende brug primært i uformelle sammenhænge, dvs. bortfald af subjekt i dansk uformelt skriftsprog, i fransk i uformelt talesprog og uformelt sms-sprog. I italiensk er der omvendt flere subjektspronominer i talesprog og andre former for uformelt sprog.

Konklusion

Der er ikke sammenfald mellem sprogtypologi og subjektets status som markeret/umarkeret. På nogle punkter ligner dansk og fransk hinanden, på andre ligner dansk og italiensk hinanden, og på andre igen ligner italiensk og fransk hinanden. Dette understreger nødvendigheden af at man altid undersøger markerethedsforhold sprogspecifikt og ikke går ud fra at sprog der genetisk set er beslægtede, opfører sig ens på alle punkter.

Også stilistiske forhold spiller ind, og her er der ligeledes store forskelle sprogene imellem, ikke kun lingvistiske forskelle, men også forskelle der bunder i forskellige retoriske traditioner og andre kulturbundne faktorer.

Henvisninger

- Andersen, H. (2001). Markedness and the theory of linguistic change, i Andersen, H. (red.), *Actualization. Linguistic Change in Progress*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 21-57.
- D'Achille, P. (2003). *L'italiano contemporaneo*. Bologna: il Mulino.
- Detges, U. (2006). From speaker to subject. The obligatorization of the Old French subject pronouns, i Andersen, H.L., M. Birkelund & M.-B.M. Hansen (red.), *La linguistique au coeur. Valence verbale, grammaticalisation et corpus. Mélanges offerts à Lene Schøsler à l'occasion de son 60e anniversaire*, Odense: University Press of Southern Denmark.
- Grevisse, M. & A. Goosse (1986). *Le bon usage*. Paris-Louvain: Duculot.
- Hansen, E. (1993 [1988]). *Rigtigt dansk* (2 ed.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Haspelmath, M. (2006). Against markedness (and what to replace it with). *Journal of Linguistics* 42, 25-70.
- Heltoft, L. (2005). Topologi som tegnsystem, i Engberg-Pedersen, E., et al. (red.), *Dansk Funktionel Lingvistik*, København: Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København, Roskilde Universitetscenter, 112-131.
- Herslund, M. (1996). *Valens og transitivitet* (Vol. 3). København: Handelshøjskolen København.
- Hjelmslev, L. (1972 [1935-1937]). *La catégorie des cas. Étude de grammaire générale*. München: Wilhelm Fink.
- Jakobson, R. (1971 [1932]). Zur Struktur des russischen Verbums, *Selected Writings II. Word and Language*. The Hague & Paris: Mouton, 3-15.
- Jensen, E.S. (2012). Markedness, participation and grammatical paradigms. Jakobson and Hjelmslev revisited, *Nordic Journal of Linguistics*, 35 (2), 145-168.
- Koch, P. & W. Oesterreicher (1990). *Gesprochene Sprache in der Romania: Französisch, Italienisch, Spanisch*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Kuen, H. (1957). Die Gewohnheit der mehrfachen Bezeichnung des Subjekts in der Romania und die Gründe ihres Aufkommens, *Syntactica et stilistica. Festschrift für Ernst Gamillscheg zum 70. Geburtstag 28. Oktober 1957*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 293-326.

- Maiden, M. (1995). *A linguistic history of Italian*. London & New York: Longman.
- Nølke, H. & H. Korzen (1999). *Topologi 1. Regler, principper og eksempler* (Vol. 9). København: Handelshøjskolen København.
- Rathje, M. (2013). Dropper lige subjektet - subjektellipser i kommentarfeltet på ekstrabladet.dk, i Borchmann, S., et al. (red.), *Gode ord er bedre en guld. Festskrift til Henrik Jørgensen*, Aarhus: Aarhus Universitet, 399-413.
- Schack, J. (2014). Dig og mig og vi to. Synspunkter på kasus i moderne dansk, *NyS*, 45, 48-72.
- Stark, E. (2011). La morphosyntaxe dans les SMS suisses francophones: Le marquage de l'accord sujet - verbe conjugué, *Linguistik online*, 48 (4), 35-47.
- Stark, E. (2013). Clitic subjects in French text messages. Does technical change provoke and/or reveal linguistic change?, i Kragh, K.J. & J. Lindschouw (red.), *Deixis and Pronouns in Romance Languages*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Strudsholm, E. (2009). Diasystemet og dets parametre - med eksempler fra italiensk, i Farø, K., et al. (red.), *Sprogvidenskab i glimt*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 442-448.
- Ømålsordbogen, en sproglig-saglig ordbog over dialektene på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer* (1992-). København/Odense: C. A. Reitzel/Videnskabernes Selskabs Forlag/Syddansk Universitetsforlag.

